

Charakteristika všech ve slovníku využitých pramenů z období 1500–1800

Osobní korespondence, cestopisy a kroniky měst českých zemí

Osobní korespondence je typ pramenů, který je primárně určen pouze osobě, která dopis píše a na druhé straně osobě, které je určen. Autor korespondence nepředpokládá, že by se jeho dílo dostalo do ruky třetí osobě. V osobní korespondenci se můžeme dočíst mnoho různých informací, od velmi osobních věcí, po věci týkající se veškeré činnosti autora až po různé ekonomické a hospodářské záležitosti. Nám, tedy třetí osobě, se tato korespondence v dnešní době dostává do rukou a je to pro nás velice dobrý a přínosný pramen, který nám může sloužit k pochopení autorova myšlení, jeho jednání, jeho povahy nebo citů. Věci, které se nám mohou z historických fakt jevit jako velice zvláštní, můžeme díky této korespondenci lehčeji pochopit. Osobní korespondence nám může v dnešní době sloužit také jako velice dobrý pramen k dějinám každodennosti, kdy se dozvídáme o každodenních činnostech šlechticů či šlechtičů. Může nám ukázat jejich denní návyky a zvyky, které v pravidelných intervalech vykonávaly. Osobní korespondenci tedy řadím k jednomu z nejdůležitějších pramenů, které se nám v dnešní době dostávají do ruky.

Dalším typem pramenů jsem měla možnost číst kroniky měst, konkrétně tedy kroniku města Chrudim a Velké Mezeříče. Tyto kroniky byly v první řadě určeny širší veřejnosti. Autor chtěl čtenáře seznámit s historií města, pamětihodnostmi, významnými osobami a celkově město představit v jeho významných událostech a momentech jeho fungování. Kronika měla sloužit samotným občanům města, tak i budoucím návštěvníkům. Kronika byla vytvořena na přání městské rady, ale samotný autor se do díla snažil dát kus sebe, aby bylo vidět, kdo dílo tvořil. V těchto druzích pramenů je na první pohled tedy velice patrné, pro jaký účel bylo dílo vytvořeno.

Posledním typem pramenů jsem měla možnost zpracovávat cestopisy, kdy jsem zpracovávala výbor ze starších českých cestopisů. Abych byla přesnější, v díle, které uspořádala Zdeňka Tichá, která do tohoto díla zařadila i cestopisy Marca Pola a Mandevillův cestopis. Cestopisné dílo v některých případech nevzniklo v prvotním záměru jako dílo, které by mělo být vydané, a které by mělo být čteno širší veřejností, ale v některých případech pouze jako deník, který si autor tvořil sám pro sebe, jako své poznámky z cest. Některé tyto deníky byly až s odstupem času vydány a širší veřejnost je tak mohla spatřit a přečíst. Na druhé straně zde vznikají i díla, které jsou přímo psána jako cestopis a prvotním účelem je jeho vydání, aby se širší veřejnost mohla dozvědět o dálných krajích, jejich krásách, tajemnech a zajímavostech. V těch případech se však setkáváme s tím, že v dílech jsou

vymyšlené věci, které v té době vůbec neexistovaly, můžeme se také setkat, že v některých koutech světa se autor měl setkat s bájnými bytostmi, a tak dále. V každém případě musíme brát v potaz, že pokud bylo dílo vydáno a je považováno za cestopis, že zeměpis nebyl v období pozdního středověku nebo raného novověku ještě na tak vysoké úrovni, a že se můžeme setkat se všemi možnými nejasnostmi. Přesto však jsou cestopisy velice naučné a mohou nám napomoci k poznání krajin a zemí pozdního středověku či raného novověku, jejich zvyčích a každodenního života jejich obyvatel.

(Veronika Čermáková)

Prameny soukromého původu

Jedná se o prameny, které byly vytvořeny pro osobní potřebu, a nepočítalo s jejich publikováním.

Dopisy

Dopisy Zuzany Černínové z poloviny 17. století, které psala svému manželovi, hospodářský úředníkům, šafářkám a svému staršímu synovi Humprechtovi jsou především cenné při studiu každodennosti. Tematicky se hlavně zaměřují na rodinné záležitosti a hospodářskou situaci.

Narativní (a) literární psané prameny

Jedná se o prameny určené pro rozsáhlejší množství čtenářů, při jejichž tvorbě se zpravidla počítalo s jejich vydáním tiskem.

Lékařské příručky

Lékařské příručky byly koncipovány tak, aby zprostředkovaly lékařské vědění své doby mezi širší vrstvy obyvatelstva. Dalším z důvodů jejich sepsání byla pomoc sociálně méně zabezpečeným lidem, kteří si nemohli dovolit klasickou lékařskou péči. Vyjma popisů chorob obsahují také návody na jejich léčbu a také se věnují prevenci. Poněkud odlišně je koncipován *Herbář, jinak Bylinář* od P. O. Matthioliho, který se věnuje popisu rostlin a jejich lékařské využití je zde zmíněno spíše okrajově.

Kuchařky

Kuchařky jsou pramenem, který měl za úkol své čtenáře seznámit s přípravou různých druhů pokrmů. Jako pramen jsou použitelné ke studiu každodennosti, ale také poskytují určitou představu o obchodu a ekonomické situaci.

Kroniky

Kroniky jsou pramenem zprostředkujícím popisy historických událostí z pohledu doby svého vzniku. Obsáhlé dílo od Jana Beckovského *Poselkyně starých příběhů českých* je

cenným pramenem k dějinám od 16. do 18. století, přičemž vychází ze starších děl a pramenů. V edici od Antonína Rezka si zachovává jazyková specifika své doby a je proto také užitečným pramenem ke studiu proměn českého jazyka.

(Jiří Dlouhý)

Knihy dějepisného rázu

Do této skupiny zařazují prameny, které popisují historii něčeho. Podle míry objektivit bych tuto skupinu rozdělil na objektivní a prameny kronikářské povahy. Z pramenů, které jsem zpracoval např.: objektivní – Rožmberské kroniky, Životy posledních Rožmberků, dílo Sixta z Ottersdorfu apod.; k pramenů kronikářské povahy dílo Paprockého atd.

Beletrie

Jde o literární díla určená primárně k popisu dějinné události, např.: Meluzína, Knížky lidového čtení atp.

Zpracované knihy by se daly rozdělit do několika skupin. První z nich by se dala označit jako Knihy dějinného rázu. Sem spadají všechny, které popisují historii něčeho. Je nutné tuto kategorii dále členit, protože byly použity prameny s různou mírou historické pravdivosti.

Rožmberské kroniky, Životy posledních Rožmberků patří bezesporu k nejvíce objektivním dokumentům, protože jejich autor měl možnost vycházet z listin uložených v rožmberském archivu a zároveň se jednalo o osobu velmi schopnou.

Paměti Sixta z Ottersdorfu jsou velice cenným pohledem na rebelii roku 1547, protože byl osobně do povstání zapojen a poté souzen a uvězněn. Jde o pohled z druhé strany barikády. Jak již bylo naznačeno výše, jde o popis událostí ze strany rebelů, tudíž je nutné brát v úvahu, že text je citově zabarven, což nepatrně snižuje jeho míru objektivit.

Velmi podobným dokumentem je spis *Když císař odchází*. Soubor textů od různých autorů popisuje pohřeb Rudolfa II. jelikož se jedná o směsici lidí z různých vrstev společnosti, každý mluví o osobě císaře odlišně. Je tedy také nutné znát tyto osobnosti a jejich vztah k mrtvému panovníkovi.

Paprockého práce *Výbor z Diadochu* a *O válce turecké a jiné příběhy* jsou součástí *Diadochu*, rozsáhlého díla podobné tradičním kronikám. Autor mohl využít prameny, ale většinu informací měl buď ze starších děl, nebo z doslechu. V některých pasážích neváhá popustit uzdu fantazii, a tak zapojit vlastní literární nadání.

Autor díla *Země dobrá, ...* není znám. Jsou vybrány příběhy, legendy apod., které mají v lidech probudit národní cítění, takže jejich věrohodnost je nalomena právě tímto aspektem.

Beletrie. Sem jsou zařazeny knihy, které mají sloužit k pobavení lidu. primárně se nesnaží popisovat dějiny událostí.

Zvláště *Knížky lidového čtení*. Autor sebral a sepsal lidové báchorky. Zachoval se tak důležitý pramen pro dějiny a vývoj jazyka, ale rovněž jde i o takové příběhy, které by mohly zaujmout současné publikum.

V knize *Meluzína* je sice popisována legenda o vzniku bájných království, ale přeci jen vykazuje více společných rysů s pohádkou než s kronikářským dílem.

(Zdeněk Dragoun)

Cestopisný žánr, publicistika (cestopisná) a paměti

Paměti z literárního žánru jsou blízké autobiografii. Bývají psány ich-formou (vyprávění v první osobě). Autor v nich líčí důležité události svého života. Popisuje také zajímavá místa, jež navštívil. Paměti Josefa Dlaska se převážně geograficky zaměřují na oblast Turnovska. Nejčastěji se v nich dočteme o politických událostech, náboženských poutích a zemědělských poznacích. Dozvídáme se také o radostech a starostech samotného Dlaska a díky tomu můžeme nahlédnout do života „obyčejného“ sedláka 19. století. Zajímavostí však zůstává, že záznamy v deníku zahájil autor již rokem 1716, i když se narodil až v roce 1782, takže Dlaskovy paměti popisují i dávnější minulost jeho rodu a kraje.

Formou publicistickou označují edici *Spis o nových zemích a o Novém světě*, neboť se jedná o kompilaci několika dopisů a jiných dokumentů, jež informují o novém světadíle – Americe. V době vydání tohoto spisu to v podstatě zastávalo formu jako v dnešní době noviny. Tato edice je zajímavá tím, že má několik společných prvků s cestopisem. Text totiž přináší geografické informace o novém světadíle a jejich obyvatelích, zaměřuje se nejen na popis přírody, ale i na velmi odlišnou kulturu obyvatel Nového světa. Dobového čtenáře jistě ohromily informace o zvláštích ze života domorodého lidu (hlavě při zmínkách o kanibalismu a nahotě).

Cestopisný žánr je historicky velmi starý literární útvar, neboť jej objevíme již ve starověku, častěji a četněji ve středověku. Obsahem bývají cestovatelovy cesty do cizích zemí a vzdálených krajin. Dále autor popisuje odlišnost kultury, zmiňuje geografické podmínky, ale i sociální a jiné zvláštnosti. Vypovídací hodnota cestopisu záleží na vnímavosti autora.

Zpracované cestopisné edice splňují základní popis tohoto žánru. Cestovatelé popisují svoji pout', prožitá dobrodružství, líčí odlišnou kulturu a mnoho dalších zajímavostí. Některé edice jsou samozřejmě podrobnější než druhé, ale to vždy záleželo na autorovi, co vše začlenil do svých výpisků. Toto bylo samozřejmě i spojeno s jeho vzděláním.

Cestopisná literatura je v současnosti velmi dosti oblíbená. Nikoho asi nepřekvapí, že si tento žánr oblíbila již novověká společnost a některé cestopisy byly tak žádané, že vyšly v několika vydání. Z dnešního vědeckého pohledu tyto prameny nejčastěji zkoumají historikové a etnologové, neboť je mimo jiné zajímavá autorův pohled na odlišnou kulturu.

(Jaroslav Kříž)

Prameny hospodářské a technické provenience, deníky, cestopisy

Sem náleží Neznámý rukopis Lazara Erckera, Jakuba Optalia z Třebnice Sprosta sprostičké a kratičké vypsání o huti železné, Jiřího Agricoly Dvanáct knih o hornictví a hutnictví a také Kořínkovy Staré pověsti kutnohorské. Zejména posledně jmenovaná edice počtem výrazů výrazně převyšovala ostatní zpracovávané tituly. Všechna jmenovaná díla se věnují problematice hutnictví a hornictví, odborné výrazy spjaté s těmito výrobními odvětvími proto tvoří převážnou část hesel. Z českého prostředí pocházejí Deníky roudnického hejtmana Blažeje Blažeje Albína z Weisenburku z let 1611 a 1625, přibližující život vykonavatelů raněnovověké vrchnostenské správy, z moravského pak edice zvaná Kronika Holešovská 1615–1645, obsahující cenné informace k životě tohoto východomoravského města v době Třicetileté války. Obecně známější jsou dva významné spisy Pavla Stránského ze Zápské Stránky, vydané jakou dvojedice pod zkráceným názvem Český stát a Okřík. Vzhledem k mocnému záběru především prvního spisu je škála excerpovaných výrazů obecnějšího rázu poměrně široká. Větší množství výrazů cizích, převzatých z jiných jazyků, přináší obsahově bohatá populární edice dvaadvaceti cestopisných záznamů českých cestovatelů 17. století, vydaná pod názvem Česká touha cestovatelská. Poněkud výjimečné postavení v souboru zpracovávaných edic pak náleží dílu Josefa Václava Scheybala Senzace pěti století v kramářské písni. Etnologicky koncipovaná práce s relativně menším množstvím vyňatých hesel obsahuje kromě vlastní edice písni také rozsáhlou úvodní studii o lidovém zpravodajském zpěvu.

(Petr Freiwillich)

Prameny osobní (soukromé) povahy

Prameny osobní povahy nebyly vždy určeny k vydání ani k zveřejnění. Raně novověká korespondence byla díky rozvoji gramotnosti a vzdělanosti stále častější formou komunikace. Korespondence císaře Leopolda I. s Humprechtem Janem Černínem obsahovala informace spíše diplomatického charakteru, ale i tak je nám cenným pramenem, jelikož nám přibližuje diplomatický svět tehdejší aristokracie.

Oproti tomu rodinné paměti Alžběty Lidmily z Lisova jsou daleko osobitější a více soukromého rázu. Obsahují zápisky z dění jejího rodinného života, jež se udály v průběhu dvaceti let (1657–1677). V textu jsou zachyceny především narození a úmrtí dětí, jejich křty, biřmování, dále také úmrtí spřízněných osob. Alžběta po sobě zanechala ještě další kuchařskou a lékařskou knihu. V současnosti si díky těmto pramenům můžeme alespoň trochu představit život tehdejší aristokratické šlechty, jak vyšší, tak nižší.

Prameny literární povahy – poezie, próza, drama, homiletika a jiné slovesné útvary

Jedná se o prameny rozdílného charakteru, které mohou zaujmout větší škálu veřejnosti a to nejen literární historiky, bohemisty, jazykovědce atd., ale také laiky. Například prameny Frantové a Grobiáni či Štejerův „Žáček“ měly mravokárnou nebo výchovnou formu, ale jelikož byly napsány s humorem, jsou velmi čtivá. Poezie, lidové čtení či bajky jsou naopak krásnou ukázkou barokního a lidového literárního díla, které se čtou dodnes a v mnohých případech jsou ještě povinnou četbou na školách jako například Ezopovy bajky.

Prameny soudobého kronikářství

Kroniky nám zachycují události a děje sepsané jedním nebo několika autory a většinou jsou spjaté s určitým územím, dobou či národem. Autorem tohoto souboru pramenů je Josef Polišenský, který vybral různé spisy od rozličných autorů, jež se týkají moravských „dějin“ 17. století. Edice je zajímavá již tím, že v moravských dějinách bylo toto století na první pohled docela idylické, později se však proměnilo v „dramatické“ století a edice by tak mohla zaujmout široký okruh čtenářů.

(Zuzana Novotná)

Pramenné celky náboženské a homiletické povahy

První tři jsou soubory žďárských duchovních promluv – mají homiletickou povahu. Jsou tedy určeny primárně širokému publiku v kostele (duchovním, věřícím, členům řádové komunity – v tomto případě cisterciáckého řádu). Sekundárně poté z těchto textů mohou čerpat například bohemisté či zájemci o barokní literaturu. Texty uvedené v těchto duchovních souborech v hojné míře využívají četné odkazy na nepomucenskou, biblickou či antickou motiviku. Editace textů probíhala v souladu s tradičními zásadami o citování barokních textů. Duchovní povahy je taktéž výbor Kollárova díla: *Nedělní, sváteční a příležitostné kázně a řeči*, která jsou psaná tzv. bibličtinou (tj. historickou podobou českého jazyka; jazykem Kralické bible). Oproti výše zmíněným žďárským souborům duchovních promluv je v Kollárových textech mnohem více světských témat. Jsou zde zastoupeny

například úvahy o slovanské vzájemnosti, národnosti, svobodě, morálce, toleranci, vzdělání atp. Díky těmto tématům Kollárovo dílo není primárně vázáno jen na specifický okruh čtenářů jako tomu je u uvedených předchozích pramenných souborů.

Pramenné celky soukromé povahy (tj. texty ne vždy určené k vydání)

Tyto pramenné celky primárně zachycují každodennost aristokratické společnosti. Jsou určeny pro široký okruh čtenářů, kteří chtějí nahlédnout do subjektivních prožitků a života autora. Jde v nich především o autorovu sebereflexi a snahu předat potomkům radu do života. Valdštejnův deník se nesnaží podat literárně stylizované svědectví doby, naopak víceméně jde o autentické svědectví doby raného novověku. Oproti Valdštejnovu deníku však Harantovy paměti vynikají rozsahem a pestrostí. Oba prameny se ve velké míře soustředí na zachycení dobových vojenských a politických zpráv. Pramenné celky prošly edičními zásahy a úpravami, které se u obou dokumentů liší, vzhledem k časovému rozdílu mezi vydáním obou edic.

Pramenné celky etnografické, poetické a slovesné povahy

Pramenné celky v této skupině jsou indiferentní povahy. Některá díla se mohou prolínat i s pramennými celky duchovní povahy. Čtenářský okruh těchto pramenných celků je široký (mohou sloužit jak úzce profilovanému okruhu čtenářů, určenému pro prameny duchovní a homiletické povahy, tak pro odbornou i laickou veřejnost – folkloristy, bohemisty apod.). Například Michnovy duchovní písně zachycují atmosféru raného baroka a měly odpovídat především novým dobovým náboženským a kulturním potřebám. Bridelovo dílo kromě adaptace legend či kancionálů primárně zdůrazňuje kontrast nekonečnosti a velikosti Boha oproti konečnosti a pomíjivosti lidského života.

(Jan Coufal)

Prameny vzešlé z katolického prostředí

Tyto prameny pocházejí z pera členů jezuitského řádu. Jezuité nabývají na své duchovní síle s nástupem baroka a rekatolizace. V té době převažuje tvorba náboženská. Snahou rekatolizovat co nejvíce obyvatel českých zemí je přiblížit jim i literaturu.

První z uvedených dvou pramenů (Věčný pekelný žalář) je dílem italského jezuita. Pro české země byl přeložen Matějem Václavem Šteyerem, taktéž jezuitou. Práce je naučením, jak nebýt hříšným člověkem. Pokud již někdo hříšným je, dočte se zde, co ho čeká v pekle. Druhým pramenem je Hora Olivetská vyprávějící o poutních místech a náboženských úkonech, které poutě doprovází. Příkladem se stal vrch Kotouč u Štramberka, který připomíná

Olivovou horu v Jeruzalémě. Obě díla jsou doplněna modlitbami určujícími správný směr života věřících lidí. Snahou je uchránit svět od hříchu. Určené jsou pro duchovní a věřící.

Prameny z prostředí protestantského

Prameny od protestantsky zaměřených duchovních jsou především práce členů Jednoty bratrské. Soudobá literatura často řešila otázky veřejného života. S nástupem humanismu se mnohdy střetávala vzdělanost s vírou. Někteří byli zastánci toho, že přílišná vzdělanost je pro dobrého křesťana škodlivá. Humanističtí autoři Jednoty bratrské však dokazují, že porušení této tradice může být naopak velice prospěšné. Je důležité ukázat světu, že vzdělání a informovanost může pomoci i v otázkách víry. Písemnictví českých bratří bylo nejprve ovlivněno prolutím humanismu a reformace, později střetem s rekatolizací obyvatelstva českých zemí.

Díla Bratří kritizují tehdejší vrchnostenské chování k poddaným, poukazují na nebezpečí Blízkého východu, radí věřit ve Svatou trojici. Především je důležité začlenit Jednotu co nejbližší opravdovému životu a všem světským i duchovním problémům. Tím největším byl zápas o náboženství (katolicismus vs. protestantismus).

Možná trochu odlišně může působit poslední ze zmíněných pěti pramenů. Čistý plamen lásky je výborem děl exulantských autorů duchovních písní. Jejich poetická díla odráží evangelickou víru a dobrou znalost Písma.

(Petra Masopustová)

Prameny náboženské a homiletické povahy

Barokní román o Ježíši Kristu má náboženský i homiletický charakter. Může tedy sloužit jak obyčejnému lidovému i výše postavenému čtenáři, tak ke čtení při bohoslužbě v kostele. Kochemovo dílo začíná stvořením světa, pokračuje příběhy ze Starého a Nového zákona. Základem biblického vyprávění jsou evangelia doplněná citacemi ze Starého a Nového zákona. Téměř každá kapitola je ukončena modlitbou. V knize se odrážejí dva žánry – próza historická a próza cestopisná.

Prameny osobní povahy

Korespondence Zuzany Černínové z Harasova s jejím synem Humprechtem Janem Černínem z Chudenic zachycuje osudy českého lidu v době třicetileté války a v letech poválečných. Je v ní zachycen každodenní život a osudy rodiny, pocity, prožitky, nálady a problémy pisatelů dopisů. Korespondence je důvěrným pramenem a byla nejspíše psána k ryze soukromým účelům, tudíž neměla být nikdy vydána tiskem ke čtení širokou veřejností.

Edice s názvem *Korespondence Zuzany Černínové z Harasova s jejím synem Humprechtem Janem Černínem z Chudenic* vytvořená na základě této korespondence je věnována laickému i odbornému čtenáři.

Korespondence hraběte Václava Jiřího Holického ze Šternberka se skládá z listů, které Václav Jiří Holický ze Šternberka obdržel a zaslal své matce, Františku Maxmiliánovi Leopoldovi z Talenberka a pražskému arcibiskupovi Matouši Ferdinandovi Sobkovi z Bílenberka. Dopisy hraběte Václava Jiřího Holického ze Šternberka jsou psané vesměs česky, ale i německy a jsou tu i části psané latinou.

Tyto dopisy jsou zajímavé hlavně svou upřímnou a neskrývanou srdečností. A stejně tak jako u korespondence Zuzany Černínové s jejím synem, tak i tyto dopisy zřejmě neměly být vydány tiskem a sloužily jako ryze osobní dokumenty.

Deník Jeronýma Šlika je, stejně jako předchozí dva, písemným pramenem osobní povahy, ale s tím rozdílem, že se nejedná o korespondenci, nýbrž o deníkový vyprávěcí biografický zápis, jenž měl být nejspíše určen k informování budoucích generací.

Pramen zachycuje dějiny rodu Šliků v českých zemích a prostředí, v němž Hieronymus Schlick vyrůstal. Zaměřen je hlavně na Jeronýmovi myšlenkové pochody a způsob uvažování či představy o otázkách víry, morálky, vzdělání, politiky a okolním světě vůbec. Zachycuje též Jeronýmovi studijní cesty po německých a švýcarských univerzitách (Basilej, Heidelberg, Ženeva) a obsahuje informace o pisatelově vztahu k významným šlechtickým rodům v Římsko-německé říši, Alsasku, Čechách, na Moravě či ve Švýcarsku. Samozřejmě nechybí ani popis a líčení každodenního života mladého šlechtice.

Prameny vyprávěcí povahy

Paměti roudnických měšťanů z 18. století vznikly v městských domácnostech ve městě Roudnice nad Labem. Oba spisy jsou z větší části neúřední povahy, ale prolíná se zde i úřední charakter. Texty se od sebe liší. V případě Brodských jde spíše o měšťanskou kroniku popisující přítomnost, o soukromé paměti autorů. U Jílků se jedná o soudobý letopis zachycující městskou minulost.

Prameny úřední povahy

Edice *Ortel podle práva. Výsadní hrdelní právo města Dobrušky pro všechna města a vesnice bývalého panství opočenského a smiřického v letech 1364–1765* je založena na dochovaných písemných materiálech – archivních a tištěných pramenech – a na vydané literatuře. Zabývá se jak hrdelním právem města Dobrušky, opočenského a smiřického panství v letech 1364–1765, tak i počátky a vývojem městského soudnictví v Čechách, soudním řízením a torturou. Součástí edice Václava Matouše je také seznam všech

dochovaných případů souzených výsadním právem města Dobrušky v letech 1564–1765. Jedná se tedy nejspíše o evidenční pramen.

Prameny neúřední povahy

Mělnická Kronika Jana Josefa Albrechta je městskou kronikou z 18. století. V kronice je zachycena jak nedávná minulost, tak dějiny autorovy současnosti. Pracovat na své Mělnické kronice začal Jan Josef Albrecht roku 1771 a dokončil ji roku 1799. Po tomto roce však zápisy nekončí. Text Mělnické kroniky je psán převážně v českém, ale i německém jazyce a nechybějí tu ani latinské citace.

Kronika není postavena na osobních záležitostech Jana Josefa Albrechta, ale zmiňuje zde například své cesty po Boleslavském kraji, kdy navštívil Kosmonosy, Bezděz nebo Českou Lípou.

Důvodem k sepsání Mělnické kroniky Janem Josefem Albrechtem byl zájem o historii města Mělníka, a neměla mít tudíž žádné úřední poslání, i když se zde autor zmiňuje o obnově městských úřadů a jednotlivých úředníků, o střídání konšelů na pozici purkmistrů.

Součástí kroniky jsou také zprávy o úmrtích mělnických měšťanů, seznamy mělnických proboštů či popis zajímavých náhrobních kamenů v děkanském chrámu. Kronika je doplněna o Albrechtovy kresby perem a tužkou.

(Jaroslava Neumannová)

Texty Jana Amose Komenského

Korespondence je pramenem, který původně nebyl určen k vytištění a vydání. V dopisech J. A. Komenského, jejichž adresáty byly osobnosti českého i cizího původu jako politici, teologové, kazatelé, pastoři, další exulanti, pedagogové, organizátoři a podporovatelé vědeckého života, knihtiskaři, ředitelé škol, atd., nacházíme informace o událostech politických, o dění v církvích, ale také o činnosti Komenského, jako byla tvorba a vydávání jednotlivých spisů. Díky tomuto byly dopisy určeny nejen samotným adresátům, ale také jejich spolupracovníkům, žákům apod. V těchto dopisech nenajdeme mnoho informací o soukromém životě Komenského.

Korespondence šlechtická

Naproti tomu dopisy Alžběty Homutovny z Cimburka a Elišky Myslíkovny z Chudenic jsou psány jen pro oči adresáta, popřípadě další členy rodiny a okruh nejbližších. Nejčastěji se týkají hospodářských záležitostí, rodiny a příbuzných, služebnictva, sousedů a přátel. Jsou zde zachyceny osobní záležitosti a různé pocity, jako například obavy z války a jejích následků, starost o děti, zhodnocení zdraví nebo vzhledu a další.

Prameny povahy právní

Trestně právní agenda

U hrdelního soudu byla vedena právní kniha, která sloužila pro naučení soudu. Městský písař do knih zapisoval jednotlivé vyšetřované případy a výpovědi obžalovaných. Prameny jsou právní povahy a mohou posloužit k pochopení novověké doby, která byla v některých případech ovlivňována pověrami, z čehož plynou důvody některých deliktů.

Texty normativní povahy

Právní knihy se snažily vymezit právní vztahy a postavení krále, šlechty a měst v Českém království. Např. první pokus o kodifikaci práva se pokusil nejvyšší sudí Ondřej z Dubé, který napsal Právo zemské české. Psal je po částech pro krále jako doporučení, aby se vyřešily vleklé spory s královskými úředníky. Napsání zřízení zemských bylo nutné pro kodifikaci všeobecného práva, které v Čechách do 16. století chybělo. Byly zbaveny božích ordálů a tradovaných pověr.

Korespondence světská a duchovenská (církvní)

Pramen je zajímavou sondou do české protestantské společnosti předbělohorské doby. Písemnosti byly objeveny v roce 2006 a pocházejí z archívu Matouše Konečného, který byl posledním boleslavským biskupem Jednoty bratrské. Korespondenci lze rozdělit do tří skupin. První část zahrnuje dopisy biskupů z Čech, Moravy, Polska a od jednotlivých kněží Jednoty bratrské. Druhou část tvoří listy od studentů, kteří podávají informace ze svých studijních pobytů v zahraničí. Poslední skupina obsahuje dopisy od jednotlivých členů sboru (např. Karla st. ze Žerotína, Václava Budovce z Budova ad.).

Prameny k dějinám žen

Vybrané spisy tematizují manželství, panenství, ženské tělo, vdovství a feminitu na sklonku 18. století. Ženy a muži mají v tomto období jasně vyhraněné role. Některé spisy ukazují ideál ženy manželky a mužskou nadřazenost jako jedinečného zástupce lidského rodu.

(Romana Fojtová)

Kancionály

Písně se těšily v baroku velké oblibě, byly zařazovány jako součást mší, své místo měly při každodenních činnostech. Sloužily tak jako prostředník mezi kulturou „vyšší“ a lidovou, mnohé přecházely do ústní tradice, v níž se s menšími obměnami předávaly z pokolení na pokolení. Oblíbenost písní se projevila v častém vydávání kancionálů, v nichž byly písně

řazeny podle církevního roku. V kancionálech vycházely jak písně původem české, tak přebásněné z cizích jazyků, jako Zdoroslavíček Felixe Kadlinského. Občas do nich byly zařazeny i některé z oblíbených kramářských písní. Rozličnost kancionálů různých autorů představuje výbor Růže, kterouž smrt zavřela. I v kancionálech lze pozorovat převažující náboženské zaměření barokní literatury, avšak ve všech směrech snese srovnání se zpracováním témat světských.

Básnická tvorba

Vedle zhudebněné poezie – písní – vznikala v barokní době i klasická básnická díla. Výbor Růže, kterouž smrt zavřela, přináší ukázkou z meditativní poezie zaměřující se většinou na úvahy o velikosti Boha v kontrastu s nicotností údělu člověka a jeho pozemské existence ve známém díle Bedřicha Bridela Co Bůh? Člověk? Ve stejném výboru je uveden také Discursus Lypiriona od Václava Jana Rosy jako zástupce světské milostné lyriky. Zejména při srovnání těchto dvou ukázek je zřejmé, že náboženská tematika v baroku nijak neubírá výrazovým prostředkům na působivosti a často dokonce přesahuje konvenční obraty témat světských.

Zábavně naučná próza

Edice Komu ženu svou poručiti a jiné kratochvilné rozprávky představuje zábavnou prózu přelomu středověku a raného novověku oblíbenou zejména lidovými vrstvami. Rozprávky, příběhy s krátkým dějem a vtipným rozuzlením, byly pro svou srozumitelnost používány jako exempla v kázáních a často přecházely do ústní lidové tradice. Snadno pochopitelnou formou představovaly nové vědomosti a přispívaly tak k zesvětštění dosud náboženstvím podmíněný pohled na svět. V exemplech se objevovaly i krátké strašidelné příběhy či povídky z knížek lidového čtení – několik ukázek z nich lze najít ve výboru Malý svět jest člověk.

Velmi oblíbeným a čteným, ale zároveň poučným textem byly cestopisy. Přinášely pro nepřiliš mobilní společnost často neuvěřitelný obraz vzdálených krajů, budoucí cestovatelé se z nich pak mohli poučit o mnoha praktických věcech jako je místní měna, bezpečnost na cestách i místní zvyky. Autoři cestopisů ovšem nezůstávali jen u svých vlastních zážitků, např. Kryštof Harant z Polžic a Bezdruzic, aby reprezentoval svůj rozhled nejen podniknutou cestou do Svaté země, vyzdobil své vyprávění i mnoha citáty dalších spisovatelů od starého Řecka až po své současníky.

Poučná duchovní díla

Nejdůležitějším literárním útvarem byla v baroku bezesporu kázání, protože s nimi se setkával pravidelně skutečně každý nehledě na to, k jaké společenské vrstvě náležel. Výbor

Svět je podvodný verbíř představuje ukázky jednotlivě vydaných barokních svátečních kázání. Ta nekladla takový důraz na provázanost jednotlivých témat jako kázání nedělní a o to více se mohla tudíž zaměřit na uměleckou a zábavnou stránku. Využívalo se propojování protikladů, ukazování nečekaných překvapivých souvislostí a řady dalších rétorických figur. Přesto v kázáních nechyběla nikdy důležitá ponaučení. V pohřebních kázáních se objevovala zejména tematika smrti – a to buď šťastné smrti ctnostných lidí, ale také jako smrti hrůzyplné, následované posmrtnými mukami hříšníků. Ukázky pohřebních kázání obsahují výbory Malý svět jest člověk a Vítr jest život člověka. Některá kázání se dochovala tištěná v postilách zachycujících kázání jednoho kazatele v určitém časovém úseku. Sváteční kázání nebo kázání při pohřbu významných osob byla občas vydávána i jednotlivě. Vydaná kázání byla pak vskutku propracovaným uměleckým dílem.

Dílem určeným již od počátku ke čtení byly moralistické texty. Mravokárné alegorické dílo Massopust kritizuje lidské neřesti personifikované do dvanácti synů Masopustu a Ďáblovy dcery Pýchy. Pomocí citátů Bible i raně křesťanských autorit, ale také exempel, přísloví a metafor se autor snaží ukázat, proč by se těchto hříchů měl každý spořádaný člověk vyvarovat. Další moralistická díla představuje výbor Nádoby mdlé, hlavy nemající? Obsahuje díla pojednávající o postavení dívek a žen ve společnosti, a to jak texty určené přímo k panenskému čtení, tak pojednání o ctnostných ženách v Bibli a mezi svatými i tematizaci vdovského stavu. I zde jsou návody k ctnostnému životu podpořena řadou vzorů, rad a ponaučení. Jako vzor ke ctnostnému životu by se dal považovat i duchovní román od Martina z Kochemu popisující Kristův život a jeho vykupitelskou smrt, dávající čtenáři nepřímo nespočet podnětů k napodobení.

Doprovodné tisky ke konkrétním událostem

Velkým tématem byl pro barokního člověka smrt. Modlitby zaměřené na konec lidského života obsahovaly Knihy příprav ke šťastné smrti. Při úmrtí významných osobností bývaly v městských chrámech stavěny smuteční stavby – castra doloris. Často při tom vycházely popisy nejvýznamnějších myšlenek ztvárněných na castrech doloris v podobě letáku. Významným momentem života barokního člověka a jeho vztahu k Bohu bylo také navštěvování poutních míst. O jednotlivých poutních místech vznikaly a byly tištěny texty popisující jejich historii a zázraky, jaké se tam odehrály.

Jako doprovod praktických činností pak vznikaly nejrůznější správní příručky a také kuchařské knihy. Šířily se spíše v rukopisné podobě, a proto se jich mnoho nedochovalo, některé ukázky představuje výbor Malý svět jest člověk.

(Iva Krupauerová)

Soukromé paměti

Prostřednictvím pážete Ferdinanda Rakovského tento pramen zachycuje život významného českého mecenáše umění – Františka Antonína Šporka. Čtenáři jsou seznámeni s životem hraběte v rozmezí let 1727–1738, tedy v době, kdy u něho Rakovský působil. Celé dílo je napsáno prostým lidovým způsobem, což můžeme přičítat tomu, že Rakovský moc velkého vzdělání nenabyl. Pramen zachycuje každodenní život aristokratické společnosti. Jedná se hlavně o cesty jeho pána a příhody z těchto cest, ale také si všímá dobových okolností tehdejší doby. Je vhodný hlavně pro čtenáře, kteří se chtějí dozvědět podrobnosti a některé zajímavosti ze Šporkova života.

Kronika

Tento pramen je poměrně rozsáhlý a česky psaný. Začátek vychází z předpokladu, že praotec Čech přišel do země jménem Bohemie a končí roku 1347, tedy během vlády Karla IV. Nemůžeme ho pokládat za příliš věrohodný, co se týče historických událostí. Autor měl sice k dispozici značné množství materiálů, některé pasáže však nemohou být považovány za pravé. Jazyk je stručný, čtivý, čeština je blízká lidové řeči, což mohou být důvody, proč je tato kniha stále oblíbená u čtenářů. I přes četné kritiky zaujímala dlouho značné postavení v české historiografii.

Paměti

Dačického práce mají jako prameny téměř podobnou strukturu. Paměti, obsažené v obou dílech, jsou považovány za seriózní historický pramen, především, co se týká předbělohorských a pobělohorských let. Doporučila bych je proto čtenářům, kteří se o tuto problematiku zajímají nebo se chtějí více dozvědět o městu Kutná Hora. Z pamětí se dají čerpat informace typu: pohled na život tehdejší společnosti, každodenní život významného českého města v době renesance a manýrismus, životní radosti i starosti jeho obyvatel či události, které vzbudily rozruch, vyvolaly nadšení či hrůzu u běžného měšťana této doby. Pramen *Mikuláš Dačický z Heslova, Prostopravda. Paměti* obsahuje navíc básně, které dávají čtenáři sociální, mravní či náboženská poučení.

Bajky, verše

Prameny v této skupině se zabývají především bajkami, verši či písněmi. V dílech *Ezopovy bajky*, *Katonova dvojverší*, *Rada otce synovi* a *Třikrát rozprávky o jednom hrdinovi*. *Ezop*, *Ejlenšpigel*, *Paleček* jsou formulovány především mravní zásady, zatímco zbylé tři práce jsou zábavnějšího rázu. Písně a veršované skladby zachycují atmosféru tehdejšího

života. V tomto případě je čtenářský okruh velmi široký – dozajista je vhodný pro odbornou, tak i pro laickou veřejnost.

(Zdena Červinková)

České humanistické drama

Edice je souborem dvanácti her z doby předbělohorské. Každá hra je na jiné téma i v trochu jiném žánru, což dokresluje celkovou atmosféru doby. Jde například o velikonoční drama, drama v duchu dožívajícího středověku, biblické drama, satiru i moralistické dialogy.

Na většině dramát se podíleli měšťané ovlivnění renesancí a humanismem. Například hra *O Hélim* s biblickým námětem je napsaná Janem Záhrobským z Těšína, kolem roku 1589. Ten byl profesorem na Karlově univerzitě a také radní písař v Klatovech. Díky tomu měl přístup k německé literatuře, ze které čerpal inspiraci.

Autorem hry o štěstí a chudobě je Mikuláš Konáč z Hodiškova, pražský písař hor viničných a krátce dokonce i dvorský místosudí. Poprvé hra vyšla mezi roky 1507–1528, tedy v době raného českého humanismu. Námět si autor vypůjčil od Boccaccia.

Dalším známým autorem z edice je Šimon Lomnický z Budče, učitel a úředník. Z jeho děl se povětšinou zachovala jen torza. V knize je editovaná jeho Komedia aneb Hra kratičká, příklad velikonočního dramatu, vzniklá po roce 1595.

Poslední nám známý autor je Tobiáš Mouřenín z Litomyšle, tvořící mezi roky 1587–1620. Jeho publikovaná hra je zaměřena na vztahy otec-syn, potažmo matka-dcera a soužití na jednom gruntu. Ostatní autoři publikovaných dramát nám jsou anonymní.

(Alena Veselá)

Divadelní hry

Edice několika interludií od jediného blíže známého autora pobělohorských interludií Václava Františka Kocmánka představuje krátké fraškovité výstupy, které se vkládaly mezi jednotlivá jednání nebo i mezi jednotlivé scény vážných her. Po Bílé hoře se interludia zbavila závislosti na vážných hrách a vyvíjela se ve zvláštní literární druh. Nejčastěji je máme dochovány jako frašky úplně samostatné.

Dramatický pramen se skládá celkem z pěti her. České písemnictví v době vrcholného baroka rozkvétalo v novém prostředí. Vrátilo se mezi lid a stalo se výrazem lidové tvořivosti. České písemnictví nemá sice velkého barokního dramatika, ale má vyspělé barokní drama, třeba jen v lidové podobě.

Výbor z pobělohorského lidového dramatu je uspořádán tak, aby ukázal lidové drama v celé jeho námětové šíři i myšlenkové hloubce. Ukázky jsou seřazeny v podstatě chronologicky. Chtělo se na nich ukázat, jak se v lidovém dramatu projevoval stupňovaný rozpor mezi nevolníky a pány, dále jak se v něm odrážel soudobý lidový život a jak se lidová dramatická tvorba po svém vyrovnávala se soudobou dramatickou tvorbou „umělou“, ať už šlo o drama jesuitské nebo o tvorbu, kterou k nám přinášeli na svých zájezdech cizí herci.

Kronika a soukromé vyprávění

Tato edice se skládá ze spisu „Vyprávění o válce české“, jehož autorem je Ondřej z Habernfeldu, a také z práce Pavla Skály ze Zhoře „Historie církevní“. Ta má celkem deset dílů a byla napsána českým jazykem. Začíná od počátků křesťanství a končí roku 1623. Česká válka je dílo polemické a řadí se k rozsáhlé politické tvorbě, která vznikla v Čechách v letech 1618 až 1620. Je to tedy práce příležitostná a je to práce laika, vzdělaného humanisticky, hájícího oprávněnost českého odboje proti Habsburkům takovou formou, jaká byla v Nizozemí od doby velkého zápasu se španělskými Habsburky obvyklá.

Tato edice obsahuje čtyři díla, která jsou zmíněna již v samotném názvu. Jedná se o Lamentaci země moravské, Paměti prostějovské, Paměti Kocmánkovy, Paměti Harantovy. Jejich cílem je čtenáři ukázat různé pohledy na období bělohorské a pobělohorské.

Vnímání světa na počátku raného novověku velmi ovlivnila Kronika světa. Jejimi původními autory byli Jan Karion a Filip Melancton. Na mladších vydáních se rozšiřováním a doplňováním textu podílela řada dalších autorů. V Čechách se stalo nejvýznamnějším vydání od Mistra Daniela Adama z Veleslavína. Vydal starší překlad Kroniky světa a závěrečnou část přepracoval a doplnil o nejnovější dějiny až do roku 1576. Právě toto přináší zmiňovaná edice.

Cestopisy, v nichž tři Francouzi zachytili Prahu v době panování císaře Rudolfa II., nepředstavují jen záznamy pozoruhodných skutečností z pohledu Západoevropanů. Cizinci popisovali rudolfínskou Prahu, jak ji zažili na vlastní oči, bez příkras.

Dobová beletrie

Tento výbor podává souhrnný pohled na českou krásnou prózu 16. a 17. století, přináší ukázky důležitějších děl, zařazuje do něj díla dosud přehlížená.

(Alena Veselá)

Pramenné celky osobní povahy – tzv. „ego-dokumenty“

Tyto pramenné celky v první řadě zachycují život šlechty, ale jen v určité životní době. Netýkají se popisu celého života nějakého šlechtice, nýbrž dokumentují pouze pár vybraných

let či konkrétní událost. Výjimkou je pouze Nová korespondence Václava Budovce z Budova, která dokumentuje korespondenci za 36 let. V prvních třech příkladech se jedná o korespondenci. Korespondence bratrů z Pernštejna by mohla spadat i do pramenných celků právních vzhledem k tomu, jaké měly dopisy povahu.

„Apologia“ jsou spisem, kterým Žerotín reagoval na svého přítele Jiřího z Hodic, jenž mu veřejně vytkl, že se stáhl do soukromí a nevěnuje své schopnosti do služeb vlasti.

Edice Sněm držaný léta 1612: Ze zápisů Karla z Žerotína pojednává o události, při které potvrdily moravské stavy návrat Moravy do soustátí Koruny české.

Edičními zásahy a úpravami prošla pouze edice z pera Petra Vorla.

Prameny právní povahy

Edice „Svědectví z morového času“ obsahuje 1438 výpovědí od více než tisíce svědků, ve kterých mluví téměř o všem. Vypráví o tom, co pro ně bylo nejdůležitější. Chybí pouze údaje o duchovní elitě města a jejím životě. Pouze namátkově se v edici mluví o náboženských poměrech ve městě, jen strohé informace popisují exportní ekonomické aktivity místních obchodníků, a také chybí zprávy o počasí. Žatečtí obyvatelé v druhé polovině 16. století jakoby znaly jen svět vyjádřený v penězích a nadávkách.

Edice Martin Prušek z Prušova: Studie životopisná a edice hejtmanského kopiáře z let 1611–1614 (1616) se zabývá úřední korespondencí z prvního hejtmanského období Martina Pruška z Prušova.

Prameny ke studiu každodennosti

Tyto pramenné celky mohou sloužit ke studiu každodennosti, každopádně jsou to všechno kroniky, i když v posledním příkladě se dá spekulovat o tom, zda se jedná o kroniku či o paměti. Bartošková kronika je cenným historickým pramenem k dějinám 16. století, převážně k území uherskobrodskému.

Novostrašecká kronika Václava Preinheltra z let 1801 až 1834 pojednává o životě obyvatel Nového Strašecího. Nejvíce zmínek je o místních občanech, především o purkmistrovi a radním. Naopak o chudině, čeledi, drobných rolnících a řemeslnících se Preinhelter zmiňuje jen sporadicky.

V pamětech pelhřimovských měšťanů z přelomu 18. a 19. století se oba autoři věnovali zápisům historickým, zeměpisným, technickým událostem, církevním a náboženským událostem, ale také zajímavostem a kuriozitám. Velká část zápisů se věnuje řemeslům, řemeslníkům a samotným cechům. Velkou a významnou část tvoří zápisy o rodině a rodinných záležitostech.

(Zdeněk Soukop)

Náboženské a mravoučné texty

Editovaná kniha *Vejtažní naučení* je souhrnem právě takovýchto kostelních vystoupení, která Koniáš sám přednášel. Vzhledem k rozsáhlosti díla ale obsahuje pouze asi desetinu z celku. Původní kniha je napsaná velmi dobrou češtinou, která byla ve své době příkladná. Koniáš při jejím sepisování čerpal z mnoha dalších děl, mezi nimiž samozřejmě dominuje Bible, v tomto případě tzv. Svatováclavská. Následují výklady žalmů sv. Augustina, sv. Jana Zlatoústého a sv. Ambrože. V souvislosti s jezuitským řádem používal i spisy *Summa Theologica* od sv. Tomáše Akvinského, *Paradisus animae* dominikána Alberta Velikého a mnohé další. Editovaný výbor obsahuje čtrnáct oddělení jeho Naučení tykajících se především nejvýznamnějších křesťanských svátků. Koniáš z díla navzdory představě o nesnášenlivém demagogovi vystupuje spíše jako hluboce věřící a pečlivý člověk snažící se dosáhnout pravdy. *Vejtažní naučení* není jedinou knihou, kterou sepsal, další jsou například *Jediná choti Beránková*, *Postila* a sestavoval i kancionály. Koniášovi je také připisována kniha *Klíč kacířské bludy k rozeznání otevírající, k vykořenění zamítající* z roku 1729, která je považovaná za vrchol české barokní tvorby. Právě díky této publikaci a následnému pálení kacířských knih je Koniáš často hodnocen záporně, ačkoliv vysoké číslo jemu připisovaných spálených knih je přinejmenším sporné. Koniáš pronášel svá kázání až do roku 1759. Po ukončení misí se uchýlil do pražského Klementina, kde o rok později, 1760, zemřel na následky nevléčitelné choroby.

Podle zásad jednoty měly být děti vychovávány jak po strážce náboženské a mravní, tak v zásadách společenského chování. Velkým význam měla pro tuto výchovu rodina, která ji měla zajišťovat již od narození dítěte. Důležité také bylo, aby se děti nestýkaly s dětmi jiné víry a nemohly se tak od nich „zkazit“.

Tři zmiňovaní autoři mravouk nebyli jedinými členy Jednoty, kteří by podobné knihy psali. První napsal již při samých počátcích Jan Blahoslav, dále například Jan Augusta a Beneš Bavoryňský. Nejvýznamnějším autorem mravouk z řad jednoty se stal Jan Amos Komenský.

Lidová slovesnost, satiry

Soubor poezie představují lidoví písmáci Lukáš Volný, Jiří Volný a František Jan Vavák. L. Volný pracoval na chlumeckém panství jako ovčák, stíhaný kvůli své čtenářské vášni. Hlavním tématem jeho tvorba byla duchovní píseň a jemu blízcí ovčáci.

J. Volný také sloužil jako ovčák. Jeho poezie již není tak nábožensky zanícená, jak odpovídá i obecným změnám ve společnosti. Témata jsou více rozverná, např. o zchytralé panně i štafetě z Vídně. Básně však nedosahují takové kvality jako Lukášovy.

F. J. Vavák byl stal rychtářem v Milčicích. Nejčastější námět jeho poezie tvoří historická píseň a svatby. Často čerpal z lidové poezie, u níž si upravoval texty podle totožného námětu.

Z textů těchto tří autorů je patrné, že vzdělání některých venkovanů mohlo být mnohem vyšší, než by se na první pohled zdálo. Vývoj témat a rázu básní reflektují vývoj ve společnosti, takže je v nich patrná celková dobová atmosféra a její proměny.

Soubor pozdně středověkých satir od konce 15. do 17. století, aktuálně reagujících na současnou politickou situaci nebo jiné veřejné nešvary. Skladby vytvořilo více autorů z různých společenských vrstev a ve své době byly hodně oblíbené. Na to poukazují nejen dobové kroniky, ale i úřední výnosy „proti zrádným cedulím“, tedy satire, jejichž šíření bylo obvykle přísně trestáno. Texty například zachycují satiry proti Ferdinandovi I., Jiřímu z Lobkovic a také proti jezuitům. Velkou část představují texty vzniklé za třicetileté války. Většina autorů satir je neznáma. Některá satirická díla měla svou německou předlohu (např. Lázeň španělská).

(Alena Veselá)

Korespondence šlechtická

Korespondence charakterizuje např. povstání na Moravě v roce 1619 od moravských direktorů nebo o rodinné dopisy svědčí o životě nižšího šlechtice Karla Častovce Myšky ze Žlunic. V případě moravských korespondencí se jedná o listy šlechtice Karla st. ze Žerotína adresované panským úředníkům, statkářům a přátelům. Z textů je patrný vztah šlechtice k Jednotě bratrské. Můžeme z nich také vyčíst informace o válečných taženích v 17. století, ale též si lze udělat představu o Valdštejnově konci.

O povstání na Moravě v roce 1619 byl sepsán tzv. „kopiář“ moravských direktorů. Jedná se o česky psanou korespondenci moravského direktoria od května do září 1619. Dílo též vypovídá o událostech třicetileté války a též rozebírá nezdary českého stavovského povstání proti Habsburkům.

Karel Častovec Myška ze Žlunic byl předbělohorský rytíř, z jehož mládí je známo jen málo informací kvůli nedostatku pramenů. Korespondence tohoto rytíře je adresovaná Smilu Myškovi ze Žlunic, dále je zde smlouva o dvůr ve vsi Malé Bečváry, dále 31 listů z let 1591–1618, z toho 5 nedatovaných, týkající se Jindřicha Myšky ze Žlunic, Mandaleny (manželky) a ostatních členů Myšků a 35 listů z let 1590–1602, z toho tři nedatované mající přímý vztah ke Karlu Častovci, kdy je Karel Častovec třiatřicetkrát adresátem a dvakrát odesílatelem. Dále je zde soubor korespondence Pětipeských z Chyš a Egerberku. Jedná se o čtyři listy, které se bezprostředně týkají Myšků ze Žlunic. Z korespondence se dochovalo jen málo. Po smrti

Karla Častovce přešla na dceru Johanu Myškovou. Korespondence tedy vypovídá poukazuje na vztah rytíře k rodině a jeho majetku.

Mezi další díla, která jsem prostudovala patřilo Obnovené zřízení zemské, kniha Josefova, kronika Mladoboleslavská a Koruna neuvadlá mučedníkův božích českých.

Obnovené právo a zřízení zemské, jehož německé sepsání vzniklo již roku 1627, je sepsanou zemskou ústavou Čech a Moravy.

Kniha Josefova pojednává o životě císaře Josefa II., syna Marie Terezie. Podrobně se tu rozebírá jeho vztah k matce, panování a reformám.

Kronika mladoboleslavská byla vydána k 600. výročí povýšení Mladé Boleslavi na město roku 1334. Vydání díla umožnila městská rada Mladé Boleslavi, která nesla značné náklady. Jedná se o opis z památky dochované Kapitulou vyšehradskou. V úvodu je zmíněn životopis M. Jiřího Kezelia Bydžovského, dále je připojen popis originálu kroniky a jeho kopií, pokud byly známy.

Koruna neuvadlá mučedníkův božích českých je kniha, vydaná později v německém překladu a napsal ji Jan Rosacius Hořovský. Tento evangelický farář od staroměstského Svatého Mikuláše byl nejen blízkým očitým svědkem poprav, ale dokonce přímo na popravišti a předtím ještě ve vězení dodával odsouzeným útěchu. Kniha udává obraz o popravených přívržencích Jednoty bratrské, které požádali o návštěvu kněze před svou popravou 21. června 1621. V knize jsou uveřejněny jednotlivé rozhovory s knězem.

(Zuzana Košková)

Historická píseň

Podoba kramářských, či jarmarečních, písní byla v průběhu dějin víceméně ustálena. Jednalo se o jednotlivě vytištěnou píseň, jež se prodávala trhovými zpěváky na trzích nebo písňovými kramáři po vesnicích. Do roku 1850 byly tištěny ve formátu odpovídajícímu velikosti dnešní A6, později se objevuje i velikost dnešní A5. Na titulním listu se nacházel název s vyobrazením. Údaje o tiskaři a místu a roku tisku bývaly nezřídka smyšlené nebo chyběly úplně. Píseň sama byla pak nositelem noviny či senzace, která se přednášela za doprovodu kolovrátku či tahací harmoniky. K největšímu rozšíření kramářských písní docházelo během 18. a první poloviny 19. století. Většina zachovaných tisků pochází právě z této doby.

Prameny osobní povahy – paměti

Paměti jsou sepisovány na základě vlastních zkušeností, prožitků. Poskytují nejen pohled na události očima přímého svědka, ale zároveň přináší informace vypovídající přímo o autorovi textu. Někteří se při líčení různých potyček, i přes určitou snahu zachovat zdání

objektivitu, neubrání projevení sympatií s jednou ze stran. Jiní se zdání objektivního pohledu na svět ani vyvolat nesnaží. Paměti jsou důležitým pramenem pro poznávání kultury a sociálního myšlení jedinců dané doby. Jejich přirozeného prostředí je zkresleno pouze autorovými očima a samozřejmě politickou situací doby. U politiky je ale třeba přesvědčit se o způsobilosti, vzdělanosti a nezaujatosti autora. Jistou roli zde hraje společenské postavení, které umožní svědkovi událostí proniknout do různých společenských vrstev. Jindřich Hýzle z Chodů nechal své paměti nákladně ilustrovat, což dílu dává mimo literárního významu i význam kulturněhistorický.

Prameny narativní povahy – kroniky/anály

Prameny narativní povahy podávají jedinečný obraz o vnímání světa, rozhledu a životě běžného vzdělance. Kroniky se vyznačují vysokou úrovní jazyka a zpracování, kdežto anály se prakticky omezují na podání strohé informace týkající se určitého času. Edice bývají doplněny o komentáře a věcné poznámky, skrze které je konfrontován autorův pohled na dějinné události s historiograficky přesnou interpretací dějin.

Bydžovského práce podává mimo běžných událostí i svědectví o jevech neobvyklých, neuvěřitelných až zázračných (zemětřesení, povodně, různé atmosférické jevy, zrudné porody, či styk lidí s ďábly). Informace byly sbírány zpětně a díky svému společenskému postavení měl Bydžovský možnost dostat se i k dokumentům, jež byly pro běžného smrtelníka nedostupné. Práce Marka Bydžovského z Florentina je tudíž cenným informačním zdrojem i pro dnešní badatele.

Prameny mravně-výchovné

Jedná se o díla, jež mají působit na výchovu společnosti a zajistit vývoj především mládeže žádoucím směrem. Kniha o životě Dr. Fausta, přestože je poněkud kontroverzně pojata, má v první řadě udržet čtenáře na *té správné cestě*. Snaží se čtenáře vyděsit skrze rozmluvy Fausta s démonem a zabránit tak zpochybnění Boží autority a pátrání po tajích života. *Kupidova střela* a *Děťinský rápek* jsou ve směs kompilace a adaptace děl středověkých i současných spisovatelů mravně-výchovné prózy.

(Jaroslav Uhlíř)